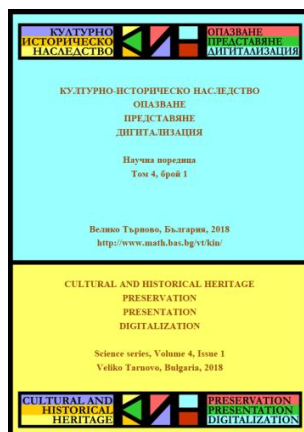

*Science series
Cultural and Historical
Heritage:
Preservation,
Presentation,
Digitalization
Volume 4, Issue 1, 2018*

*Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova*

*Institute of Mathematics and
Informatics, BAS*

*RPL "P. R. Slaveykov"
Veliko Tarnovo, Bulgaria*

*ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>*

*Научна поредица
Културно-историческо
наследство:
опазване,
представяне,
дигитализация
Том 4, брой 1, 2018*

*Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова*

*Институт по математика
и информатика, БАН*

*РНБ „П. Р. Славейков“
Велико Търново, България*

Evgeni Koev

**Prehistoric Ceramics Found During the Research in the Caves in
the Veliko Tarnovo Region**

Pages 90-99

Евгени Коев

**Праисторическа керамика от проучванията в пещерите в ра-
йона на гр. Велико Търново**

Страници 90-99

http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/4_1/06-KIN-4-1-2018.pdf

Материалите в сборника са обект на авторско право.

Разрешение за направа на електронни или хартиени копия на част или на цяла публикация за лично или обучително ползване се предоставя без заплащане, при условие, че копията не са направени или разпространявани с цел печалба или търговска изгода и че копията са съпроводени с това съобщение и пълно цитиране на първата страница. За копиране под друга форма, за препубликуване или публикуване на сървъри се изисква предварително специално разрешение и/или заплащане.

Том 4, брой 1, 2018, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научни редактори:

проф. д-р Петко Ст. Петков, доц. д-р Галина Богданова

Технически редактори:

гл. ас. д-р Николай Ноев, гл. ас. д-р Калина Сотирова-Вълкова, гл. ас. д-р Галия Георгиева-Цанева, Паскал Пиперков

© Авторски колектив, 2018

Издание на:

Институт по математика и информатика към Българска академия на науките
Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков”, гр. В. Търново, България
Съюз на учените в България, клон Велико Търново, България

This work is subject to copyright.

Permission to make digital or hard copies of portions of this work for personal or classroom use is granted without fee, provided that the copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that the copies bear this notice and the full citation on the first page. To otherwise reproduce or transmit in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage retrieval system or in any other way requires written permission from the publisher.

Volume 4, Issue 1, 2018, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Editors:

Prof. Phd. Petko St. Petkov, Assoc. prof. Phd. Galina Bogdanova

Copy editors:

Assist. prof. Phd. Nikolay Noev, Assist. prof. Phd. Kalina Sotirova-Valkova, Assist. prof. Phd. Galya Georgieva-Tsaneva, Paskal Piperkov

© Editors, authors of papers, 2018

Published by:

Institute of Mathematics and Informatics at Bulgarian Academy of Sciences
Regional Public Library “P. R. Slaveykov”, Veliko Tarnovo, Bulgaria
Union of scientists in Bulgaria, Veliko Tarnovo branch, Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENT

Предговор	5
Preface.....	7
Съдържание / Table of Content	9
Sabin Popovici , O Ipoteză în Ceea ce Privește Identificarea Proprietarului Villae – I Din Cartierul Artizanal al Romulei.....	11
Sabin Popovici , A Hypothetical Relationship with Regard to the Identification of the Villa's Property's Identification from the Romanian Artisan Cartier.....	11
Светлана Венелинова, Валери Григоров , Селищната система през праисторическата епоха по горното и средното течение на река Голяма Камчия. Етапи и методи на проучване	25
Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov , The Settlement System from the Prehistoric Period on the Upper and the Middle Stream of the Golyama Kamchiya River. Stages and Methods of Research	25
Гая Георгиева-Цанева, Галина Богданова , Първи стъпки към използването на облачните изчисления при цифровизацията на културното наследство и осигуряване на сигурността в дигиталната конверсия и съхранение на информацията	57
Galya Georgieva-Tsaneva, Galina Bogdanova , First Steps to the Use of Cloud Computing in Digitalization of Cultural and Historical Heritage and Security in the Digital Conversion and Storage of Information	57
Донка Колева , Читалища от 19 век – домове за просвещение и национално съзнание, пазители на българските традиции.....	69
Donka Koleva , 19 th Century Community Centres (Chitalishta) – Homes of Enlightenment and National Consciousness, Guardians of Bulgarian Traditions.....	69
Павлина Владева , 30 години клуб по битова култура „Надежда“, Велико Търново	80
Pavlina Vladeva , 30 Years Club in Domestic Culture “Nadezda”, Veliko Tarnovo	80
Евгени Коев , Праисторическа керамика от проучванията в пещерите в района на гр. Велико Търново... 90	90
Evgeni Koev , Prehistoric Ceramics Found During the Research in the Caves in the Veliko Tarnovo Region.....	90
Евгени Коев , Пещерата „Утроба“ и скалният култов комплекс около нея в долното течение на река Осъм, Централна северна България.....	100
Evgeni Koev , The “Utroba” Cave and the Crown Cultural Complex Around It in the Lower Treatment of the Osam River, Central North Bulgaria.....	100
Паскал Пиперков , Идеи за поклоннически културни маршрути в Северен Централен район и в Северозападен район на България.....	116
Paskal Piperkov , Ideas for Cultural Routes for Pilgrimage in the North Central Region and the North West Region of Bulgaria	116
Михаела Кръстева , Предизвикателства в опазването, съхраняването и представянето на културно-историческо наследство.....	126
Mihaela Krasteva , Challenges in Protecting, Preserving and Presenting Cultural and Historical Heritage	126
Жолт Ласло Маркус, Тибор Скалицки, Габор Капоши, Миклош Вереш, Детелин Лучев , Индивидуален туристически аудио пътеводител GUIDE@HAND и приложения за български културни активи	142
Zsolt László Márkus, Tibor Szkaliczki, Gábor Kaposi, Miklós Veres, Detelin Luchev , Individual Travel Audio Guide GUIDE@HAND and Applications for Bulgarian Cultural Assets.....	142

Калина Сотирова-Вълкова, Институционализираното наследство в 21 век. Методология за дигитализация и е-битие..... 155

Kalina Sotirova-Valkova, Institutionalised Heritage in 21 Century. Digitalization Methodology and e-Being 155

Публикации по проект „Модели и концепции на сериозни образователни игри чрез свързани мултимедийни ресурси от военно-историческото наследство“ с номер на договор с фонд „Научни изследвания“ (ФНИ): ДМ 02/3 167

Publications under the Project “Models and Concepts of Serious Educational Games through Related Multimedia Resources of the Military-Historical Heritage” under the Contract Number with the Scientific Research Fund (NSF): DM 02/3 167

Галина Богданова, Николай Ноев, Защита на цифрови ресурси в областта на културното наследство в библиотеки, музеи, архиви и галерии в Северна и Централна България..... 168

Galina Bogdanova, Nikolay Noev, Protection of Digital Resources in the Field of Cultural Heritage in Libraries, Museums, Archives and Galleries in Northern and Central Bulgaria 168

ПРАИСТОРИЧЕСКА КЕРАМИКА ОТ ПРОУЧВАНИЯТА В ПЕЩЕРИТЕ В РАЙОНА НА ГР. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Евгени Коев

*Професионална гимназия по туризъм „Д-р Васил Берон“, Велико
Търново, България
Пещерен клуб „Дервент“, Велико Търново, България*

PREHISTORIC CERAMICS FOUND DURING THE RESEARCH IN THE CAVES IN THE VELIKO TARNOVO REGION

Evgeni Koev

*Professional High School of Tourism “Dr. Vasil Beron”, Veliko Tarnovo,
Bulgaria
Cave Club “Dervent”, Veliko Tarnovo, Bulgaria*

Abstract: *The caves in the Veliko Tarnovo region are the first ones in Bulgaria where speleological archeological research was carried out. Even as early as the end of the 19th c, during the research of the Polichki cave near Dryanovo monastery and the Golyamata cave near Veliko Tarnovo, samples of prehistoric ceramics were found, which the researchers date back to the Neolithic period. In the next decades research was carried out in the Malkata cave, Raztsepenata cave, Popin pchelin cave, Tsarskata cave, Anduka cave and the Emen cave as well. The samples of prehistoric ceramics found in these caves date back to the Paleolithic, Neolithic, the Bronze and the Iron Age. In recent years the archeological research was reestablished in the Golyamata cave and in the Monastery cave near the village of Arbanasi, which enriched the knowledge of prehistoric ceramics in the Veliko Tarnovo region.*

Keywords: *Prehistoric Ceramics, Caves of Veliko Tarnovo Region*

Резюме: *Пещерите в района на Велико Търново са първите в България, в които са проведени пещерни археологически проучвания. Още при изследването на пещерата Полички при Дряновския манастир и Голямата пещера*

при гр. В.Търново в края на XIXв, са открити образци от праисторическа керамика, която изследователите отнасят към периода на неолита. В следващите десетилетия се извършват проучвания и в Малката пещера, Разцепената, Попин пчелин, Царската пещера, Андъка, Еменската пещера. Откритите в тези пещери образци от праисторическа керамика се датират от времето на палеолита, неолита, бронзовата и желязната епоха. През последните години археологически проучвания се възобновиха отново в Голямата пещера и в пещера Манастира до с. Арбанаси, които обогатиха познанието за праисторическата керамика от района на Велико Търново.

Ключови думи: Праисторическа керамика, Пещери в регион Велико Търново

Проучванията на пещерите в района на гр. Велико Търново датират още от края на XIX в. Още през 1890г тогавашният учител Степан Юренич провежда проучване на пещерата „Полички“ при Дряновския манастир. Няколко години по-късно, още като студент в Софийския университет, през 1897г., Рафаил Попов посещава „Голямата пещера“ в Търновския Дервент и провежда археологически разкопки в нея. Следващите години и десетилетия се проучват систематично или с определени прекъсвания, голяма част от по-значимите пещери в района, като първоначално се установява наличието на неолитна култура, а в последствие и на палеолитна и мезолитна култура. След обстойни археологически проучвания, международен българско-полски екип, през осемдесетте години на XXв достига до разкритието на специфичния вид праисторическа култура – Бачо Киро, кръстена на еднومنната пещерата до Дряновския манастир, в която за първи път е установена тази култура. С различна интензивност археологическите проучвания в пещерите в района на Велико Търново продължават и до днес. Ако бъде анализиран цялостният процес на проучване, то най-общо могат да се открият три периода от началото на археологическите дирения в търновските пещери до днес.

Тези периоди, отличаващи се по време и методика на проучванията, обхващат годините от 1890г до 1949г – първи период, от 1959г до 1990г – втори период и от 1996г до днес – трети период на проучване, през които периоди са разкрити, проучени и описани различни

образци от праисторическа керамика от времето на палеолита, мезолита и неолита. Обемът от праисторически керамични образци са дали основа и за тяхното сравняване, класифициране и обособяване в отделни групи според предназначението на праисторическата керамика, според техниката на изработване, украса и други.

Първият период, от 1890г до 1949г, се свързва с имената основно на: Степан Юринич, Рафаил Попов, Карел Шкорпил, Дороти Гарот, Димитър Цончев, Георги Марков.

Интересът към пещерите във великотърновско още през този период не е случаен, ако имаме предвид, че още през 1872г във в. „Право“, издаван в Цариград, днес Истамбул, излиза дописка, в която се дава информация за Мусинската изворна пещера.

Степан Юринич е първият изследовател, който осъществява проучвания на пещерата Полички при Дряновски манастир през 1890г. Същият открива съд с „пъпкообразна дръжка“, четири вида други дръжки, похлупак и фрагменти от дъна от черна печена керамика, които датира от бронзовата или желязната епоха, но по-късно Рафаил Попов определя находките от керамика към епохата на неолита.

През този период още един забележителен учен, Карел Шкорпил дава своя принос в проучванията на пещерите в Търновския регион, като посещава и осъществява теренни проучвания и картира Еменската пещера. Картата на пещерата днес е най-ранно изчертаната карта на пещера в България. За съжаление, информация за проведени допълнителни проучвания и наблюдения, свързани с наличието на праисторическа керамика в пещерата, към настоящия момент не е известна. През 1895 г. братя Шкорпил посещават с научна цел и пещерите до Дряновския манастир, от които теренни обхождания, за съжаление, също не разполагаме с повече информация.

Втората хронологично, но за първи път проучена целенасочено и систематично при спазване и прилагане на стратиграфския подход е Голямата пещера (Духлатата) в Търновския Дервент, проучена за първи път през 1897г от Рафаил Попов. При тези си проучвания и при представянето на научното си съобщение в Софийския университет за пещерата, той за първи път аргументирано представя примери за наличието на неолитна керамика в района. В следващите години Рафаил Попов продължава систематично проучването на пещерите на Беляковското плато. Проучени са целенасочено Малката пещера (Тоневата

пещера), в които са открити находки ,освен от неолита и от ранния палеолит. Други, проучени от изследователя пещери в района са Разцепената (Харловата) пещера и Манастирската пещера също на източният венец на Беляковското плато, в които също са открити фрагменти от неолитна керамика.

На северният венец на платото Попов проучва Царската пещера (Зъ зън прораз), Голямата и Малката Листца (Голяма и Малка Подлистца) и пещерата Попин пчелин, в които също е установено наличие на неолитна култура. Със своите систематични проучвания в района на Беляковското плато, продължили с прекъсвания над четвърт век, Рафаил Попов дава богата информация за неолитната култура, включително и за неолитната керамика, като локализира и представя сведения за наличието на палеолит в Малката пещера.

Освен изследванията на Беляковското плато, Рафаил Попов по същото време провежда проучвания и в пещерите около Дряновския манастир. През 1920г и 1924 г ученият провежда теренни обхождания на Момините пещери, Голямата пещера (Хандъшка, Андъка) и Малката пещера (пещера „Бачо Киро“). В Голямата и Малката пещера през 1937г ученият провежда археологически сондажи и открива неолитна керамика, а във вътрешността на Малката пещера, на 200м от входа разкрива останки от палеолита. Откритите и описани образци от неолитна керамика от Рафаил Попов, днес се определя като съотнасяща се от времето на културите Караново I, Караново II и Караново III.

Благодарение на целенасочените усилия на Рафаил Попов за проучване на праисторическата култура и откритията му, през 1938г със своя екип пристига в България за да проучи пещера „Бачо Киро“ известната британска археоложка Дороти Гарот, която потвърждава наличието на палеолитна култура и керамика в пещерата. Освен отделните фрагменти, учените през този период имат находки и на отделни керамични образци, които дават пълна и точна представа за особеностите и вида на керамичните изделия.

В началото на XXв продължава проучването и на Еменската пещера. Първите известни археологически проучвания в нея са проведени през 1920г отново от Рафаил Попов, който след проведените сондажи, описва пластове от неолита и желязната епоха. Почти тридесет години по-късно, през 1949г, Георги Марков извършва нови сон-

дажни проучвания, като разграничава два пласта от халколита и желязната епоха.

През същия период, през 1931г, Д.Цончев провежда проучвания в Мусинската пещера, в която открива „части от малки, без орнаменти глинени съдове“. По късни наблюдения проведени по време на пещерни експедиции, установяват различни фрагменти и предмети, както от античността, така и от праисторическата епоха.

Вторият етап на проучвания на пещерите в района на Велико Търново обхваща най-общо втората половина на XXв - от 1959г до 1990г. Проучването на пещерите през този период се свързва основно с имената на Янка Николова, Никола Ангелов, Янош Козловски, Н. Джамбазов, Петър Станев, Тодор Овчаров, както и от пещерняци от създадените в района пещерни клубове – ПК „Дервент“ към ТД „Академик-ВТУ“, В.Търново и ПК „Стринава“, Дряново.

През 1959г Янка Николова и Никола Ангелов провеждат спешни спасителни разкопки в Еменската пещера като разкриват пет културни пласта – „късен палеолит, късен халколит, ранна бронзова епоха, латенска епоха и късноримски период“. Освен всички останали образци са открити фрагменти и части от различна по произход, вид и предназначение керамика. За жалост, поради краткия срок на проучването и преустройството на пещерата за стопански нужди, цялостно ѝ пълно изследване не е осъществено.

Между 1971 и 1975 г. в пещера Бачо Киро, са проведени първите системни археологически проучвания от полско-български екип, ръководен от Янош Козловски, Болеслав Гинтер и Н. Джамбазов. Направена е по-точна датировка, открити са кремъчни и костни оръдия, накити и останки от човек, както и керамични образци. Резултатите от археологическите проучвания дават основание на изследователите да разграничат културен слой, специфичен за пещерата, като го определят като култура Бачо Киро, която се явява преходна фаза между средния и късния палеолит в Европа и по-ранна от културите с листовидни върхове в Централна Европа. Обособяването ѝ е основано на различията и от среднопалеолитната секвенция, които според Янош Козловски се изразяват основно в отликите, и в използваните суровини. Описаната куртура „Бачокириева“, изследователите не свързват с Близкия Изток, а с локалните преходни култури.

Съществен принос за цялостното изследване, характеристика, систематизиране, периодизация и класификация по видове, предназначение, украса и други белези на неолитната керамика, открита в района на Велико Търново, има дългогодишният археолог от Велико Търново, Петър Станев. Важна негова заслуга за изследването на праисторическото керамично наследство е определянето на хронологията и синхронизиране на пластовете на селищата в пещерите, като за допълване на цялостната информация се използват достиженията от проведените дългогодишни археологически разкопки на селищни могили от същия период в района. Новия подход дава възможност на Петър Станев при изследване на неолитните култури в средното поречие на р. Янтра, да създаде пълната стратиграфия и периодизация на неолита в района. Дава се подробно описание на керамичните съдове и изделията от керамика от времето на неолита. По време на своите проучвания ученият посещава и проучва Голямата пещера при с. Пушево, Голямата и Малката пещера на Беляковското плато през 1972, 1978 и 1983г. В същото време, като археолог в историческия музей, същият има възможност да работи с материалите, събрани в РИМ В. Търново, при археологическите проучвания, провеждани отпреди това в района от работилите преди него учени.

Тодор Овчаров също е от учените, които изследват пещерите в района и които дават описания на различни видове керамика. Двамата заедно с П. Станев посещават и проучват през 1990г Голямата пещера при с. Пушево, като датират намерените културни пластове и керамика от прехода от средния към късния неолит. Дават описание и за видовете украса на керамичните съдове, като украса с канелюри, връзани линии, набождания, бабуни и др.

През годините от създаването му през 1971г до края на периода с известни прекъсвания свой принос дават и членовете на сформирания ПК „Дервент“ В. Търново.

Като трети период на проучване може да определим периода от 1996г до днес. Съвременните проучвания в търновските пещери се свързват с имената на Недко Еленски, Алета Гуатели, Александър Чоухаджиев, както и от спелеолози от ПК „Дервент“ и УСПК „Проф. Р. Попов“ при ПГТ „Д-р В. Берон“. В последните години Алета Гуатели проведе проучвания в пещера „Манастира“ на Арбанашкото плато. Археологически сондажни разкопки екипът осъществи и в Голямата-

пещера (Духлата) на Беляковското плато. От 2015г са подновени проучванията от международен българско-германски екип в пещерата Бачо Киро и пещерата Андъка при Дряновския манастир. Последните съвременни проучвания потвърждават наличието на палеолитна и неолитна керамика в района на В.Търново и обогатяват познанията за видовото многообразие на праисторическата керамика използвана в района.

Като цяло праисторическата керамика, проучена от находки в пещерите в района на Велико Търново, са систематизирани като видов състав, предназначение, украса с помощта на сравнителен материал от праисторическите селища в района, съществували на Беляковското плато, селищната могила при с. Самоводене, Горна Оряховица и др. Детайлният анализ показва, че може да се разграничи кухненска керамика, включваща разнообразни кани, чаши, паници, купи и други, битова керамика, изработвана с цел съхранение на храни, като питуси, делви и други, култови керамични произведения, към които можем да прибавим фигури изобразяващи жилища, култови масички, антропоморфни и зооморфни фигури. Показателна за отделните периоди и влияния е и разнообразието от украса по керамичните съдове, изпъкнали и вдлъбнати шарки, шарки чрез вписвания или с цветна украса.

Дългогодишните проучвания в пещерите от района на Велико Търново и събраният значителен материал от образци от праисторическа керамика дава възможност към настоящият момент да бъде през създадена една сравнително пълна възстановка на използваната с разнообразно предназначение керамика. Най-ранната керамика от палеолита е открита в Малката пещера (Тоневата) на Беляковското плато и в пещерата Бачо Киро до Дряновския манастир. Най-старите за неолита образци от района на Велико Търново, са близки с култура Караново I, характеризиращи се със заоблени форми и украса с релефна лента с вдлъбнати ямички, връзвания с нокът, прищипвания с пръсти и мрежест рисуван орнамент. Следващият етап, аналогичен с култура Караново I е керамика рисувана с бяла боя, като образци от същата са открити в почти всички пещери в района без Еменската пещера и Голямата пещера при с. Пушево. С развитието на ранният неолит в района рисуваната керамика отстъпва на образци характерни за култура Караново II, отличаващи се с типични „въжести дръжки“, каквито са открити в пещерите от Беляковското плато и в Голямата пещера (Ан-

дъка), при Дряновския манастир. Преходния период който последва е идиентичен с култура Караново II-III, разкрит в Голямата пещера (Духлатата) над Преображенския манастир. Керамиката от този период продължава традициите от по-предния период, като се появяват и нови форми и украса, като биконични съдове, съдове с четири крачета, цилиндрични дръжки с конусовидни издатини, канелюри и др. Последно през епохата на неолита, пещерите на Беляковското плато са съхранили керамика от началото на средния период на неолита, който може да се сравни с култура Караново III с характерна черна полирана керамика с биконична форма и украса от канелюри. В по-късния преход от средния към късния неолит, образци са открити в Голямата пещера при с. Пушево, керамика идентична с култура Караново III., характеризираща се със строга биконичност на формите, украса от канелюри, набождания, врязани линии и барбутина. От халколита, от самия край на епохата, в Еменската пещера е открита керамика рисувана с графит.

Цялостното описание на голямото разнообразие, на керамичния материал, формите и вида на съдовете, и предметите, изработката на дръжките, дъната, устията на съдовете, украсата на същите, може да бъде задача на един много по обхванен и подробен труд, каквато не е и целта на настоящата обзорна работа хвърляща светлина по въпроса за праисторическата керамика открита при пручвания в пещерите в района на гр. Велико Търново.

Литература

1. Guadeli, Aleta, Dissertation, "Dissertations", ed. National Archaeological Institute with a Museum at the Bulgarian Academy of Sciences. Volume 6, 2011 (Гуадели, Алета, Дисертация, сб., „Дисертации“, изд. Национален археологически институт с музей при БАН., том 6 , 2011)
2. Iliev, Milko, "Bacho Kiro Cave - Formation, Archeology and History" ed. Tourist company "Bacho Kiro" (Илиев, Милко, „Пещерата Бачо Киро – образуване, археология и история“ изд. Туристическо дружество „Бачо Киро“)

3. Koev, Evgeni, Study of the caves and the development of the cave and speleology in the town of Veliko Tarnovo and the region, 80 years of organized speleology in Bulgaria, BFP 2010, 13-18 (Коев, Евгени, Проучване на пещерите и развитие на пещерното дело и спелеологията в гр. Велико Търново и района, Сб. 80 години организирана спелеология в България, БФСп 2010г, 13-18)
4. Koev, Evgeni, Lutskanova, Boryana, Petar Stanev's contribution to the study of archaeological structures in the caves along the middle Yantra River, 80 years of organized speleology in Bulgaria, BFP 2010, 74-79 (Коев, Евгени, Люцканова, Боряна, Приносът на Петър Станев за изучаването на археологическите структури в пещерите по средното поречие на река Янтра, Сб. 80 години организирана спелеология в България, БФСп 2010г, 74-79)
5. Nikolova, Y., Angelov, N, 1961. Excavations of the Emen cave - Izv. Archaeological Institute, 24: 297-316 (Николова, Я., Ангелов, Н, 1961. Разкопки на Еменската пещера - Изв. На Археологическия институт, 24:297-316)
6. Popov, R., 1920. Materials for the history of Bulgaria. – Jubilee of the National Museum: 39-56 (Попов, Р, 1920. Материали за предисторията на България. – Год. на Народния музей :39-56.)
7. Popov, R., 1925. Belyakovo Plateau. PAL. 58 p. (Попов, Р., 1925. Беляковско плато. Изд ПАЛ. 58 с.)
8. Popov, P, 1938. The Big Cave and the Little Cave at the Dryanovo Monastery - Izv. Archaeological Institute, 4: 314-349 (Попов, Р, 1938. Голямата и Малката пещери при Дряновския манастир - Изв. На Археологическия институт, 4:314-349)
9. Stanev, P., 1977. State of Studies of Prehistoric Cultures in Central Northern Bulgaria - Jubilee of the museums in Northern Bulgaria, 3, 5-29 (Станев, П., 1977. Състояние на проучванията на праисторически култури в Централна Северна България – Год. на музеите в Северна България, 3, 5-29)
10. Stanev, P., 1982. Stratigraphy and periodization of Neolithic objects and cultures on the Yantra River - Jubilee of the museums in Northern Bulgaria, 8, 1-15 (Станев, П., 1982. Стратиграфия и периодизация на неолитните обекти и култури по басейна на р. Янтра - Год. на музеите в Северна България, 8, 1-15)

11. Stanev, P., Ovcharov, T, 1990. Archeological research in the lands of Ledenik, Shemshevo, Momin sbor and Pushevo (Towards the archaeological map of the Veliko Tarnovo municipality). Jubilee of the museums in Northern Bulgaria, 16: 5-21 (Станев, П., Овчаров, Т, 1990. Археологически проучвания в землищата на Леденик, Шемшево, Момин сбор и Пушево (Към археологическата карта на Великотърновска община) Год. на музеите в Северна България, 16:5-21.)
12. Tsonchev, D., The Water Pipes of NEIKOPOLIS PRES ISTRON. - GMNBM, 1931/34, 131-148 (Цончев, Д., Водопроводите на НЕИКОПОЛИС ПРОС ИСТРОН. –ГПНБМ, 1931/34, 131-148)
13. Yurinic, S. Cave “Polichki” at Dryanovo Monastery - Collection of Folk Tolks, Science and Literature, vol.6: 362 (Юринич, С. Пещерата „Полочки“ при Дряновския манастир – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн.6:362.)

Евгени Коев

Професионална гимназия по туризъм „Д-р Васил Берон“, Велико

Търново, България

Пещерен клуб „Дервент“, Велико Търново, България

Evgeni Koev

*Professional High School of Tourism “Dr. Vasil Beron”, Veliko Tarnovo,
Bulgaria*

Cave Club “Dervent”, Veliko Tarnovo, Bulgaria

e-mail: ev_koev@abv.bg

telephone: 0889710188

<i>Научна поредица</i>	<i>Science series</i>
<i>Културно-историческо наследство:</i>	<i>Cultural and Historical Heritage:</i>
<i>опазване, представяне,</i>	<i>Preservation, Presentation,</i>
<i>дигитализация</i>	<i>Digitalization</i>
<i>Том 4, брой 1, 2018</i>	<i>Volume 4, Issue 1, 2018</i>

<i>Редактори</i>	<i>Editors</i>
<i>Петко Ст. Петков</i>	<i>Petko St. Petkov</i>
<i>Галина Богданова</i>	<i>Galina Bogdanova</i>

<i>Институт по математика и</i>	<i>Institute of Mathematics and</i>
<i>информатика, БАН</i>	<i>Informatics, BAS</i>

<i>РНБ „П. Р. Славейков”</i>	<i>RPL “P. R. Slaveykov”</i>
<i>Велико Търново, България</i>	<i>Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>

ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>